

PETER FRANKOPAN

NOILE
DRUMURI
ALE MĂTĂSII

PREZENTUL ȘI
VIITORUL
LUMII

Traducere din limba engleză de
Smaranda Nistor

TREI

CUPRINS

Hărți / 8

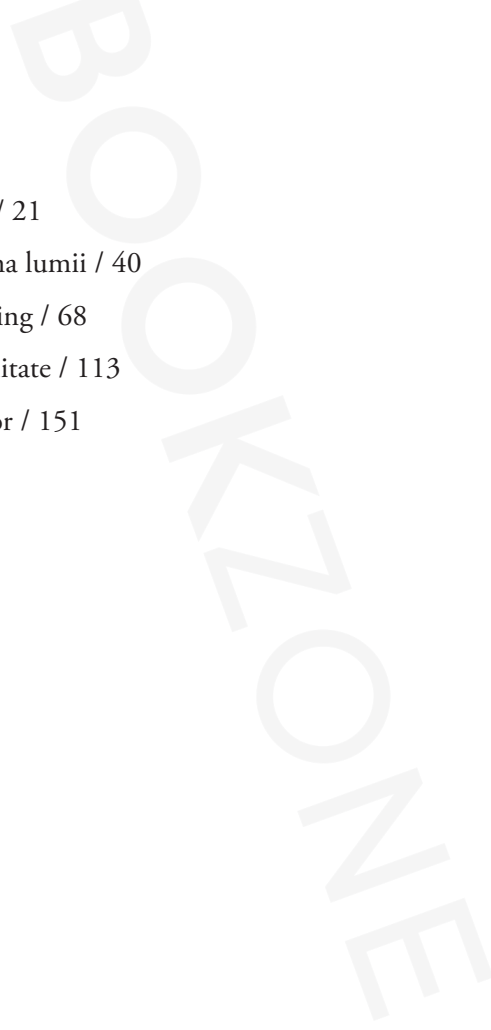
Introducere / 11

1. Drumurile spre Est / 21
2. Drumurile spre inima lumii / 40
3. Drumurile spre Beijing / 68
4. Drumurile spre rivalitate / 113
5. Drumurile spre viitor / 151

Mulțumiri / 209

Note / 213

Index / 269

INTRODUCERE

În 2015, când a apărut, cartea *Drumurile Mătăsii – O nouă istorie a lumii* a atins un nerv. Ca autor, firește că speram ca oamenii să citească și să le placă ceea ce scrisesem; ca istoric și profesor de istorie însă, de mult descoperisem că temele de care îmi doream să mă ocup trezeau prea puțin interesul celor din jurul meu. La cocktailuri și dineuri, conversațiile despre munca mea de cercetare nu durau aproape niciodată prea mult timp și, chiar și cu colegii mei, interacțiunea era, de obicei, direct legată de perioade sau de regiuni ce prezentau un interes reciproc.

Ca urmare, succesul cărții *Drumurile Mătăsii* m-a luat prin surprindere. Cartea s-a vândut în peste un milion de exemplare în toată lumea, petrecând opt luni în Topul 10 al publicației *Sunday Times* și devenind bestseller în Marea Britanie, țările din Golful Persic, India și China. S-a vădit în final că o mulțime de oameni voiau să știe mai multe despre lumea din jurul lor — despre alte popoare, culturi și regiuni care s-au bucurat de vremuri glorioase în trecut. S-a vădit în final că numeroși cititori erau foarte interesați de lucrări în care autorul să se concentreze mai puțin asupra Europei și a Occidentului, așa cum se proceda stăruitor, în general, până atunci, și să își îndrepte atenția asupra Asiei și a Orientului.

Cititorii își doreau, de asemenea, cărți care să sublinieze rolul și importanța conexiunilor realizate între continente de-a lungul vremii. La sfârșitul secolului al XIX-lea, geograful german Ferdinand von Richthofen a născocit un termen pentru a descrie rețelele de schimb dintre China dinastiei Han și lumea de dincolo de hotarele ei. El le-a numit *die Seidenstraßen* — „Drumurile Mătăsii“ —, expresie ce a aprins imaginația cărturarilor și a publicului larg deopotrivă.¹

Conceptul lui Richthofen privind Drumurile Mătăsii nu identifica o anumită arie geografică, ci se referea la modul cum mărfurile, ideile și oamenii circulau între Asia, Europa și Africa și căuta să explice în ce fel se creau, practic, legăturile între Oceanul Pacific, Marea Chinei de Sud, Marea Mediterană și, în cele din urmă, Oceanul Atlantic. De fapt, această lipsă de precizie poate fi și utilă — nu în ultimul rând, pentru că nu era vorba câtuși de puțin de „drumuri“ în sensul modern al cuvântului, sau pentru că astfel se estompau diferențele dintre comerțul pe distanțe lungi și cel pe distanțe scurte, sau chiar pentru că se făcea negoț cu nenumărate bunuri și mărfuri în afară de mătase, de multe ori chiar în cantități mult mai mari decât în cazul țesăturilor scumpe.

De fapt, sintagma Drumurile Mătăsii este utilizată pentru a descrie modul în care popoare, culturi și continente și-au întretesut destinele. Astfel, ne ajută să înțelegem mai bine cum s-au răspândit în trecut religiile și limbile și, în același timp, ne arată cum s-au propagat ideile din domeniul gastronomiei, modei și artei, cum au rivalizat și cum și-au împrumutat reciproc anumite elemente. Drumurile Mătăsii scot în evidență cât este de important să deții controlul asupra resurselor și a comerțului pe zone întinse și, prin urmare, ne ajută să înțelegem contextul și scopul expedițiilor întreprinse peste deșerturi și oceane, expediții ce au contribuit la făurirea unor mari imperii. Drumurile Mătăsii ne arată cum a fost stimulată inovația tehnologică de-a lungul a mii de kilometri, dar și cum violența și boala au urmat deseori aceleași tipare ale distrugerii. Cu ajutorul Drumurilor Mătăsii, trecutul nu ni se mai înfățișează ca o succesiune de epoci în care regiuni întregi au rămas izolate și independente unele de altele. Ele ne ajută să vedem ritmul în care lumea a fost conectată timp de milenii pe parcursul istoriei, ca parte a unui trecut mai amplu, atotcuprinzător și global.

*

Multe lucruri s-au schimbat în cei câțiva ani care au trecut de la publicarea *Drumurilor Mătăsii*. Din perspectiva mea de istoric, s-au înregistrat progrese cu adevărat incitante în modul cum înțelegem trecutul. Oameni de știință din domenii variate, interesați de perioade și regiuni diferite, au produs lucrări pe cât de inovatoare, pe atât de captivante. Utilizând imaginile din satelit și metoda analizei spațiale, arheologii au identificat sisteme de irigații alcătuite din cisterne, canale și baraje ce datează din secolul al IV-lea d.Hr., cu ajutorul cărora înțelegem cum reușeau oamenii să facă agricultură în condițiile vitrege din nord-vestul Chinei, într-o

perioadă în care schimburile cu ținuturi îndepărtate abia începeau să se dezvolte.²

Cercetători afiliați Parteneriatului pentru Cartografierea Patrimoniului Afgan au valorificat datele culese de sateliți comerciali și de spionaj, precum și de dronele folosite în activitatea de supraveghere militară din Afganistan. S-a obținut o imagine detaliată a unei rețele de caravanseriuri, canale de apă și ansambluri de locuințe unde erau găzduiți odinioară călătorii din Centrul Asiei, ceea ce schimbă perspectiva noastră asupra modului în care erau legate între ele în trecut Drumurile Mătăsii.³ Faptul că mare parte din această muncă s-a făcut de la distanță arată totodată în ce fel evoluează cercetarea în secolul XXI.⁴

Progresul metodelor științifice a pus într-o nouă lumină și relația dintre nomazi și locuitorii marilor orașe din inima Asiei în epoca premodernă. Analiza cu izotopi de carbon și azot a 74 de rămășițe umane din 14 morminte din Asia Centrală ne ajută să descoperim obiceiurile alimentare ale celor care trăiau în comunități stabile, spre deosebire de cele nomade — sugerând, în același timp, că nomazii se bucurau de o varietate mai mare în alimentație decât locuitorii satelor, târgurilor și ai orașelor mari. La rândul ei, această informație ridică întrebări importante despre rolul jucat de populațiile nomade în apariția noilor tendințe și a noilor mode culturale de-a lungul a sute și, uneori, a mii de kilometri.⁵

Dovezi genetice și etnolingvistice au fost folosite în paralel pentru a arăta cum s-a suprapus răspândirea pădurilor de nuci peste evoluția limbii în zone vaste din Asia. Rămășițele fosilizate ale unor sâmburi de nucă uscați sugerează că nucii erau special plantați în chip de investiție agricolă pe termen lung de negustorii și călătorii care foloseau Drumurile Mătăsii — ceea ce a dus la o înțelegere mai bună a relației dintre mediul natural și impactul produs de creșterea schimburilor la nivel local, regional și chiar pe întinderi mai mari. La fel ca toate celelalte rute comerciale, Drumurile Mătăsii au jucat rolul unor „coridoare genetice“ pentru oameni, plante și animale deopotrivă.⁶

De asemenea, mai sunt de menționat și noile cercetări care stabilesc o legătură între originile idișului și schimbul comercial de pe teritoriul Asiei și care susțin că evoluția acestei limbi a fost legată de măsurile menite să protejeze siguranța tranzacțiilor prin inventarea unui idiom accesibil doar unui grup restrâns de oameni.⁷ Situația seamănă izbitor cu ceea ce se întâmplă în secolul XXI: criptomonede și tehnologia *blockchain* îi ajută pe comercianți să efectueze tranzacții în condiții de siguranță.

De asemenea, există dovezile surprinzătoare furnizate de tehnologia de ultimă generație a analizei carotelor de gheață, folosite cu scopul de a aduce o nouă perspectivă asupra efectului devastator al Ciumei Negre, arătând amploarea dezastrului provocat de prăbușirea producției de metale la mijlocul secolului al XIV-lea.⁸

Documente desecretizate în 2017, conținând stenograma întâlnirii din 1952 dintre Sir Christopher Steel, ambasadorul Marii Britanii la Washington, și Henry Byroade, adjunctul secretarului de stat pentru afaceri externe al Statelor Unite ale Americii, care au discutat posibilitatea unei lovituri de stat prin care să fie înlăturat de la putere premierul Iranului, ne ajută să înțelegem cu mai multă claritate cum a prins formă acel plan nefericit.⁹ De asemenea, accesul recent la planurile secrete ale Statelor Unite ale Americii referitoare la declanșarea unor ipotetice atacuri nucleare la începutul Războiului Rece aduce la lumină informații importante despre intențiile militare și strategice americane și despre soluțiile identificate în acea perioadă pentru neutralizarea Uniunii Sovietice în eventualitatea unui război.¹⁰

Iată doar câteva exemple care demonstrează cum istoricii utilizează în continuare diferite metode pentru a cunoaște și a înțelege mai bine trecutul. Tocmai de aceea istoria este o disciplină atât de pasionantă și de incitantă: te îndeamnă să meditezi la evenimente petrecute în altă epocă într-o manieră diferită și, totodată, să descoperi conexiuni ce aduc laolaltă popoare, regiuni, idei și teme de reflecție. Ultimii ani au mai clarificat un aspect: oricât de traumatizantă ori de absurdă ar putea părea viața politică în prezent, când are loc Brexitul, afacerile europene trec printr-o criză, iar în America se desfășoară mandatul de președinte al lui Trump, țările de pe Drumurile Mătăsii contează cu adevărat în secolul XXI. Deciziile importante nu se iau la Paris, Londra, Berlin ori Roma — așa cum se întâmpla în urmă cu o sută de ani —, ci la Beijing, Moscova, Teheran, Riyādh, New Delhi, Islamabad, Kabul și în zonele stăpânite de talibani în Afganistan, la Ankara, Damasc și Ierusalim. Trecutul lumii a fost modelat de ceea ce se întâmpla de-a lungul Drumurilor Mătăsii; la fel se va întâmpla și în viitor.

Rândurile care urmează oferă o fotografie detaliată a lumii contemporane, dar privesc printr-un obiectiv cu unghi larg în speranța că va oferi contextul evenimentelor ce au loc pe mapamond, și totodată aduc în prim-plan unele dintre temele de importanță majoră pentru viețile și traiul nostru. Drumurile Mătăsii se află în centrul acestui tablou — de fapt,

nu putem înțelege ce se întâmplă în prezent și ce ne pregătește viitorul fără să ținem cont de regiunea cuprinsă între estul Mediteranei și Oceanul Pacific. Așadar, volumul de față își propune să aducă la zi informațiile și să interpreteze evenimentele petrecute în ultimii ani, într-o perioadă de transformări profunde.

Din 2015 încoace, lumea s-a schimbat spectaculos. Occidentul se confruntă cu mai multe greutăți și provocări, scriam eu în *Drumurile Mătăsi*, așa cum demonstrează votul în favoarea Brexit-ului și incertitudinea legată de viitorul Uniunii Europene, teme pe care le voi aborda în noua mea carte. De asemenea, Statele Unite ale Americii se află pe o nouă traiectorie, în urma alegerii lui Donald Trump ca președinte — un parcurs dificil de monitorizat și evaluat. Problema nu rezidă atât în mesajele postate de președinte pe Twitter — o permanentă sursă de amuzament pentru experți —, cât în efortul de a înțelege dacă la Casa Albă se dorește retragerea Americii din politica mondială sau remodelarea ei — și de ce. Și această temă este discutată în cartea de față.

Pe urmă mai este și Rusia, unde s-a deschis un nou capitol al relațiilor cu Occidentul, în ciuda faptului că de două decenii încoace țara este condusă neîntrerupt de președintele Putin împreună cu cercul său de apropiați. Intervenția militară din Ucraina, presupusa implicare în alegerile din SUA și Marea Britanie și acuzațiile privind tentativa de asasinare a unui fost ofițer de informații au dus la cel mai dificil moment din istoria relațiilor Rusiei cu Vestul de la căderea Zidului Berlinului încoace — și, după cum vom vedea, au reconfigurat politica Moscovei la sud și est.

În inima lumii, problemele constante din Afganistan, criza declanșată în Siria ca urmare a războiului civil și complicatul proces de reconstrucție din Irak stârnesc neîncredere, în ciuda considerabilelor investiții financiare, militare și strategice care s-au făcut în strădania de a îmbunătăți situația în fiecare dintre cele trei țări. Neînțelegerile dintre Iran și Arabia Saudită, respectiv dintre India și Pakistan sunt rareori aplanate, iar de-sele acuze reciproce nervoase amenință să transforme disputele verbale în conflicte militare.

Vremurile au fost dificile și pentru Turcia, unde, pe fondul problemelor economice și al protestelor de masă, a avut loc o tentativă de puci în 2016, când o facțiune a forțelor armate a încercat să pună mâna pe putere. În perioada imediat următoare, zeci de mii de oameni au fost arestați și se estimează că nu mai puțin de 150 000 de angajați au fost concediați din cauza unor ipotetice legături cu presupusul autor din umbră al tentativei

de lovitură de stat, Fethullah Gülen. Printre cei care și-au pierdut locurile de muncă se numără magistrați, cadre universitare, profesori de liceu, educatori, polițiști, jurnaliști și militari de carieră.¹¹ Drept rezultat, lipsa de spațiu din închisori a devenit atât de acută, încât, în decembrie 2017, guvernul turc a anunțat că va mai construi 228 de închisori în următorii cinci ani, aproape dublând numărul penitenciarelor din țară.¹²

*

Și totuși, de-a lungul și de-a latul Asiei, acestea sunt vremuri ale speranței. Statele din regiune dau semnale clare că încearcă să își întărească colaborarea și să-și unească interesele, lăsând totodată în urmă vechile dispute. După cum vom vedea, numeroase inițiative, organizații și forumuri apărute în ultimii ani își propun să încurajeze colaborarea, cooperarea și dezbaterile și pledează pentru solidaritate și un viitor comun.

Noua filosofie a statelor din regiune a fost remarcată și valorificată de companiile al căror succes financiar depinde de capacitatea de a identifica și de a urma aceste tendințe. De exemplu, în 2015, Nike a introdus un nou model în gama pantofilor săi sport. Experiențele trăite de baschetbalistul Kobe Bryant cu ocazia călătoriilor sale în Italia și China „au stabilit conexiuni atât cu Europa, cât și cu Asia“, după cum declarau reprezentanții firmei, sugerându-le designerilor să se gândească la „legendarul Drum al Mătășii, ca inspirație pentru noul model de pantof KOBE X Silk“.¹³

La acești pantofi sport se potrivește foarte bine apa de toaletă Poivre Samarcande de la Hermès, cu „mirosul piperat-moscat și cu ușoara notă de fum a lemnului proaspăt tăiat“, în care „sufletul bătrânului stejar, amestecat cu piper, continuă să trăiască în această aromă“. Produsul a fost inspirat tot de Drumurile Mătășii: „Denumirea de Samarcande“, a dezvăluit maestrul parfumier Jean-Claude Ellena, „este un omagiu adus orașului prin care caravanele de mirodenii treceau altădată în drumul dinspre Răsărit spre Apus.“¹⁴

Donald J. Trump, cel de-al 45-lea președinte al Statelor Unite ale Americii, a identificat și mai rapid decât Nike și Hermès potențialul Drumurilor Mătășii. În 2007, el a înregistrat marca Trump în Kazahstan, Uzbekistan, Kirgîzstan, Turkmenistan, Azerbaidjan și Armenia, cu intenția de a produce votcă sub brandul numelui său. A procedat la fel și în 2012, încercând să-și înregistreze numele sub protecția legislației

comerciale, pentru hoteluri și proprietăți imobiliare în toate țările aflate de-a lungul axului central al Drumurilor Mătăsii, inclusiv în Iran, țara pe care tot încearcă să o izoleze pe plan internațional de când a preluat președinția Americii, în 2017. Trump are afaceri și în Georgia, unde a pus la cale planuri pentru construirea unor „cazinouri extravagante“, împreună cu Silk Road Group, o companie cu nume bine ales, o inițiativă care a intrat ulterior în vizorul presei și a stârnit multe dezbateri.¹⁵

Drumurile Mătăsii sunt omniprezente în toată Asia. Există, bineînțeles, nenumărate firme de turism care se oferă să îți prezinte splendorile misteriosului trecut al țărilor aflate în inima lumii, care s-au pierdut în negura vremii. Dar există și multe realizări recente care revelă puterea rețelilor din prezent și viitor, cât și pe a celor din trecut. Un exemplu în acest sens ar fi centrul comercial Mega Silk Way din Astana, Kazahstan, iar un altul, eleganta revistă *SilkRoad*, pe care compania aeriană Cathay Pacific o oferă pasagerilor de pe cursele sale aeriene. În aeroportul din Dubai, călătorii sunt întâmpinați cu reclame ale băncii Standard Chartered, cu textul „O Centură. Un Drum. O Bancă pentru menținerea legăturilor între afacerile pe care le aveți în Africa, Asia și Orientul Mijlociu“, în timp ce, în Kuwait, articolele din presă descriu cu entuziasm planurile pentru construcția „Orașului Mătăsii“ — proiect cu investiții estimate la circa 100 de miliarde de dolari.¹⁶ Să nu uităm de Turkmenistan, stat bogat în gaze naturale, situat la est de Marea Caspică, unde s-a adoptat un slogan oficial pentru 2018: „Turkmenistan, inima Marelui Drum al Mătăsii“.¹⁷

În toată inima Asiei, cantitatea uriașă de resurse naturale ale regiunii generează un val de optimism. De exemplu, BP estimează că Orientul Mijlociu, Rusia și Asia Centrală dețin aproape 70% din totalul zăcămintelor de petrol și aproape 65% din cel al zăcămintelor de gaze naturale — fără a include aici și Turkmenistanul, unde se găsește Galkîniș, cel de-al doilea câmp gazeifer ca mărime din lume.¹⁸

Sau mai este bogăția agricolă a regiunii cuprinse între Marea Mediterană și Oceanul Pacific, unde țări precum Rusia, Turcia, Ucraina, Kazahstan, India, Pakistan și China furnizează peste jumătate din toată producția mondială de grâu, iar cele din Asia de Sud-Est și Asia de Est, cum ar fi Myanmar, Vietnam, Thailanda și Indonezia, furnizează aproape 85% din producția mondială de orez.¹⁹

Apoi mai sunt elementele naturale ca siliciul, cu rol important în microelectronică și în producția de semiconductori, Rusia și China

împreună asigurând trei sferturi din producția mondială, și pământurile rare, ca de pildă yttriu, disprosiu și terbiu, esențiale pentru o gamă largă de produse, de la supermagneți și baterii până la servomotoare și laptopuri, domeniu în care China singură a asigurat peste 80% din producția mondială în 2016.²⁰ În timp ce viitorologii și pionierii rețelisticii vorbesc deseori despre posibilitatea ca inteligența artificială, geodatele culese prin sateliți și învățarea automatizată să schimbe modul cum trăim, muncim și gândim, puțini oameni se întreabă de unde provin materialele ce stau la baza noii lumi digitale sau ce se va întâmpla dacă furnizarea lor înțează ori ajunge să fie folosită în chip de armă comercială sau politică de cei care dețin aproape un monopol asupra rezervelor mondiale.

În regiune se mai găsesc și alte bogății care le asigură câștiguri importante celor care le controlează. Printre acestea se numără heroina, care timp de peste un deceniu a reprezentat o resursă financiară vitală pentru talibanii din Afganistan.²¹ În 2015, un trimis al Organizației Națiunilor Unite raporta că existau „circa 500 000 de acri, echivalând cu aproximativ 780 de mii hectare, dedicate cultivării macului opiaceu”. Prin comparație, a adăugat el, „aceasta înseamnă peste 400 000 de terenuri de fotbal american, cu tot cu zonele de țință”.²² Creșterea susținută a cultivării macului în 2017 a dus la apariția a 800 000 de acri ce produceau opiu și la recolta record de peste 80% din piața mondială, care are o valoare totală de peste 30 de miliarde de dolari.²³

Resursele au jucat dintotdeauna un rol esențial în modelarea lumii. Capacitatea statelor de a le furniza cetățenilor lor hrană, apă și energie este evidentă și importantă, la fel ca asigurarea protecției în fața amenințărilor din exterior. Această realitate arată cât de important este să deții controlul asupra Drumurilor Mătăsii, dar explică, într-o anumită măsură, și presiunea exercitată asupra drepturilor omului, libertății presei și libertății de exprimare pe tot cuprinsul Asiei, aspect remarcabil recent de Andrew Gilmour, secretarul-general adjunct al ONU pentru drepturile omului. „Unele guverne se simt amenințate de orice fel de disidență”, a declarat el, „și etichetează preocupările pentru protejarea drepturilor omului drept «amestec neavenit din partea unor forțe externe» în treburile lor interne, o tentativă de a răsturna regimul existent sau o încercare de a impune valori străine, «occidentale».” Deciziile privind ale cui voci trebuie ascultate — sau nu — sunt strâns legate de consolidarea și păstrarea puterii într-o lume în schimbare și de frica stărnită de exprimarea unor puncte de vedere diferite.²⁴

Trăim deja în secolul asiatic: o epocă în care deplasarea produsului intern brut (PIB) la nivel global, dinspre economiile dezvoltate ale Vestului către cele ale Estului, are loc la o scară și cu o viteză uluitoare. Potrivit unor specialiști, se anticipează că, până la sfârșitul lui 2050, venitul pe cap de locuitor din Asia ar putea crește de șase ori, în termenii parității puterii de cumpărare (PPC), ceea ce înseamnă că alte trei miliarde de asiatici vor atinge statutul de persoane bogate conform normelor actuale. Prin creșterea de aproape două ori a contribuției sale la PIB-ul mondial, atingând 52%, așa cum susțin autorii unui recent raport, „Asia își va recăștiga poziția de dominație economică pe care o deținea cu vreo 300 de ani în urmă, înainte de Revoluția Industrială.”²⁵ Transferul către Asia a puterii economice globale „ar putea avea loc ceva mai repede sau ceva mai încet” este de acord autorul altui raport, „dar direcția generală a schimbării și natura istorică a acestei mutații sunt clare”. În mod similar, raportul respectiv arată că se inversează situația de până acum, iar lumea se întoarce la timpurile de dinaintea ascensiunii Occidentului.²⁶

Ritmul schimbării și al creșterii este năucitor în toată Asia. Conform unei estimări, până în 2027 PIB-ul combinat al marilor orașe din Asia va fi mai mare decât cel combinat al Americii de Nord și Europei și îl va depăși cu 17% până în 2035. Dezvoltarea orașelor de pe întinsul continentului nu va fi una uniformă economic sau geografic, desigur, unele locuri prosperând mai mult decât altele. De asemenea, apariția megaorașelor va pune probleme fără precedent în materie de protecție a mediului, viață socială și administrație publică, iar în unele cazuri va suprasolicita infrastructura și resursele la cote alarmante.²⁷

Conștientizarea acută a faptului că se țese o nouă lume a ajutat la inițierea unor planuri pentru viitor care să valorifice și să accelereze tiparele dinamice de putere economică și politică. Un rol de frunte între acestea îl ocupă Belt and Road Initiative (Inițiativa Centura și Drumul), o strategie de politică economică și politică externă cu maximă importanță pentru președintele chinez Xi, care se folosește de străvechile Drumuri ale Mătășii — și de succesul lor — pentru planurile pe termen lung ale Chinei. Din 2013, de când proiectul a fost anunțat, s-au promis sume de aproape un trilion de dolari pentru investiții în infrastructură, în principal sub formă de împrumuturi, destinate unui număr de aproximativ 1 000 de proiecte.

Unii cred că suma de bani care va fi investită în vecinii Chinei și în țările membre ale proiectului „Centura și Drumul”, atât în zona continentală, cât și în cea maritimă, se va multiplica în final de câteva ori,

dând naștere unei lumi interconectate cu linii feroviare, autostrăzi, porturi pentru nave de mare tonaj și aeroporturi, ce va permite legăturilor comerciale să se dezvolte cu și mai multă forță și rapiditate.

Există și alte provocări pentru China, mai ales ceea ce un economist reputat a denumit *baby bust*, criza demografică datorată faptului că populația îmbătrânește fără a se revigora prin înlocuirea cu generații tinere suficient de numeroase.²⁸ Apoi sunt dificultățile ridicate de balonul creditării, atât de mare, încât Fondul Monetar Internațional a emis, în 2017, un avertisment legat de nivelul datoriilor, considerat nu atât îngrijorător, cât „periculos”.²⁹ Balonul creditării a stimulat boomul pieței imobiliare, oferta depășind cererea cu atâta repeziciune, încât se estimează că o cincime din locuințe — circa 50 de milioane de apartamente — rămân neocupate.³⁰ Apoi mai sunt problemele create de urbanizarea rapidă și migrația în număr mare a populației din zonele rurale, ceea ce accentuează diferențele de aspirații și educație între sat și oraș și are impact asupra egalității de gen în această țară.³¹

Totuși, există și alte moduri de a înțelege ceea ce se petrece în lumea de azi — și în cea de mâine. La începutul secolului XX, Rudyard Kipling a contribuit la popularizarea conceptului „Marele Joc”, potrivit căruia imperiile britanic și rus se concureau reciproc în plan politic, diplomatic și militar, pentru a dobândi poziții dominante în inima Asiei. Astăzi, există o serie întreagă de „Mari Jocuri”. Competiția se duce pentru influență, energie și resurse naturale, hrană, apă și aer nepoluat, poziționare strategică și chiar pentru date. Rezultatele finale vor avea un efect profund asupra lumii în care vom trăi decenii la rând.

Drumurile Mătăsii, scriam eu în 2015, sunt în plină ascensiune. Dezvoltarea lor a continuat. Merită să urmărim cu atenție cum și de ce acest proces ne va afecta pe noi toți.